

Bir gecekondu ilkokulu

Sosyal ve kültürel durumlar, farklı toplumsal katmanlarda, ruhsal hastalıkların gelişmesi, ruhsal belirtilerin ortaya çıkması ve bunların algılanıp değerlendirilmesinde önemli etkiler yapmaktadırlar.

Çocuğun ruhsal uyumuna etki eden sosyo-kültürel etmenler arasında, ailenin çocuk yetiştirme yöntemleri, yerleşim yeri ve koşulları, toplumsal, ekonomik zorlar, inançlar ve değer yargıları ağırlık taşırlar.

Çocuk yetiştirme yöntemleri ile toplumsal sınıflar arasındaki farkları araştıran çalışmalar anlamlı sonuçlar ileri sürmüşlerdir. Çeşitli toplum kesimlerinde, çeşitli kültürlerde, farklı ruhsal belirtilerin ve hastalıkların görülebildiği, ekolojik etkenlerin hastalık oluşumunda belirgin rol oynadığı bilinmektedir.

Ülkemizde de, farklı toplum kesimlerinin, yaşam koşulları, değer yargıları, inanç ve tutumları, çocuk yetiştirme biçimleri farklı olabileceğine göre, değişik toplum katlarında çocuklarda çıkan ruhsal hastalık ya da uyumsuzluk belirtilerinin genel bir taramasını yapmanın yararlı olacağını düşündük. İçinde bulunduğumuz kültürü tanıyarak, hastalık ile sağlık, uyumsuzluk ile uyumluluk tanılarını doğru ve erken olarak koyabilmek, hasta olmayan çocuk toplumunu geçerli biçimde ayırarak koruyabilmek amacıyla bu ön çalışmayı başlattık.

Çalışmamızda, Ankara kenti içinde, ruhsal hastalık ya da uyumsuzluk belirtilerinin farklı toplum kesimlerinde, çocuklardaki dağılımlarını incelemeyi amaçladık. İlk bölge olarak, sosyal değişime uğramış bir toplum kesimi olan Ankara Hasköy gecekondu bölgesini ele alarak, araştırmamızı bu bölgede yaptık.

Yöntem

Denekler: Bu çalışmada, ruhsal hastalık belirtilerinin

içinde bulunduğumuz kültürü tanıyarak, hastalık ile sağlık, uyumsuzluk ile uyumluluk tanılarını doğru ve erken olarak koyabilmek, hasta olmayan çocuk toplumunu geçerli biçimde ayırarak koruyabilmek amacıyla bu ön çalışmayı başlattık.

Öğrencilerinde ruhsal uyum taraması

Uzm. Dr. Bahar GÖKLER
Psk. Dr. Ferhunde ÖKTEM

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı Bölümü

taranması ve uyumsuzluk belirtilerinin dağılımının saptanması amacıyla Ankara Hasköy gecekondu bölgesindeki bir ilkokulun (Tabduk-Emre İlkokulu) 5. sınıf öğrencileri arasından, 120 çocuk, seçkisiz yolla, denek olarak alınmışlardır. İncelenen öğrencilerin 53'ü (% 44) kız, 67'si (% 56) erkektir.

Kullanılan araçlar ve işlem: Çocuklardaki ruhsal belirtileri değerlendirmek üzere geliştirilmiş ölçekler olup, anneler ve öğretmenler tarafından doldurulan iki ayrı soruşturma formu şeklinde verilmişlerdir.

a- Ruhsal Uyum Ölçeği

30 sorudan oluşturulmuş bu soruşturma formu yalnızca annelere uygulandı. Çocukların uyumlarına ilişkin soruları kapsayan cümleler annelere okundu, yanıtlar yoğunluğuna göre, 'Pek çok, sık sık (3)', 'Çok, sık (2)', 'Az, biraz, bazan (1)', 'Değil, yok (0)' olarak işaretlendi. Ayrıca, her bir soru için, annenin kendi sözcükleri ve anlatısıyla özgün bir iki cümle, üzerinde değişiklik yapılmaksızın, sorunun karşısına yazılı olarak aktarıldı. Aynı soruşturma formunda, bu 30 sorunun dışında, çocuğun yatağa işeme, kaka kaçırma, kekemelik, tik, parmak emme, tırnak yeme, uyku sorunu gibi, herhangi bir belirgin ruhsal belirtisi olup olmadığı; anneyi en çok kaygılandıran sorunu, olumlu yönleri, okul başarısı, ana-babaya göre genel uyumu sorularak, annenin yanıtına göre işlendi. Belirtilerin ağırlık puanları, toplam puana eklenerek değerlendirildi. (Yatağa işeme: 4, kekemelik: 5, tikler: 6, kaka kaçırma: 7 puan olarak belirlendi.)

Araştırmaya katılan kişilere uygulanmadan önce, bölümümüze yapılan bir çalışmayla, bu formun geçerliliği saptandı. Bu ön çalışmada, 14 sorunun uyumlu ve uyumsuz grubu birbirlerinden önemli düzeyde ayırdığı bulundu. Bu çalışmada, soruların tümünün uygulanmasına karşın, puanlama bu 14 soru üzerinden yapıldı.

Okul başarısı, alınan yanıtlar sonucu, derecesine göre, Zayıf (1), Orta (2), İyi (3), Pekiyi (4) olarak değerlendirildi.

'Ana-babaya göre genel uyum' sorusuna verilen yanıtlar, uyumlu (1), uyumsuz (2) olarak belirtildi.

b- Okulda Ruhsal Uyum Ölçeği

30 sorudan oluşan ve öğretmenler tarafından doldurulan bu soruşturma formunda, belirtiler derecesine göre 0,1,2,3 şeklinde değerlendirildi.

Bu 30 sorunun dışında, bu form aracılığıyla, çocuğun kekemelik, tik, tırnak yeme, parmak emme, okuldan kaçma, garip huy ve davranışlar gibi belirtileri, öğretmene göre en önemli sorunu, olumlu yönleri, okul başarısı, okula başlama yaşı, sınıf kaybı olup olmadığı, özel yetenekleri, öğretmene göre uyum derecesi (Çok uyumsuz: 1, Uyumsuz: 2, Biraz uyumsuz: 3, Uyumlu: 4) araştırıldı.

Sonuçlar ve Tartışma

Her çocuk için, anneler ve öğretmen tarafından doldurulan ve yaklaşık birbirinin aynı olan soruşturma formları arasındaki ilişki Nokta Biserial yöntemi ile değerlendirildiğinde, 0.04'lük gibi

düşük bir ilişki saptandı. Bu farklılık araştırıldığında, öğretmenler tarafından değerlendirilmesi istenen formların bazılarının, öğrencinin kendisine verilerek, yanıt alınmış olması, öğretmenlerin, öğrencilerini yeterince tanınamaları, neden olarak belirlendi. Örneğin, kekemelik gibi, öğretmen-öğrenci ilişkisi içinde, çok belirgin olarak farkedilmesi beklenen bir durumun, öğretmenin yanıtına yansımamış olması düşündürücüydü. Buradan, okullarda, özellikle ilkokul dönemi gibi, kişilik gelişiminin çok erken bir evresinde, çocuğun ruhsal gelişimi, davranış ve uyum sorunlarının eğitimcilerce, henüz, gereği şekilde ele alınmadığı; aile, okul ve hekim işbirliğinin çok yetersiz kaldığı sonucuna varılarak, bu tür bir çalışmada, aileyle işbirliği yapmanın daha güvenilir olduğu belirlendi.

Çalışmamızda, ayrıca tarafsız bir değerlendirici, puanlara bakmaksızın, yalnızca, formlardaki sorulara annelerin verdiği özgün yanıtları dikkate alarak, çocukları uyumlu ve uyumsuz olarak değerlendirdi. Bu tarafsız değerlendirici ve puanlar arasındaki ilişki Nokta Biserial Korrelasyonu ile 0.79 bulundu ki, bu oldukça yüksek bir korrelasyondur.

Araştırmada ele alınan 120 çocuktan 39'u uyumsuz, 81'i uyumlu bulundu. Tüm çocuklar içinde uyumsuzluk oranı % 33 idi. Uyumsuz çocukların % 33.3'ünü kız (13 kız çocuk), % 66.6'sını erkek (26 erkek çocuk) çocuklar oluşturmaktaydı.

Ayrıca, değerlendirilen kızların % 25'i, erkeklerin % 39'u uyumsuz bulundu. Erkek çocukların kızlara kıyasla daha uyumsuz olmaları istatistiksel olarak da önemli idi. (P.05.)

Okul başarısı ile uyumluluk-uyumsuzluk arasındaki etkileşime bakıldığında; uyumsuz kızlarla, erkeklerde başarısızlık oranı aynı bulundu (% 15). Ancak uyumsuz erkeklerde, çok başarılı olma % 34 iken, bu oran kızlarda % 7'ye düşmekteydi.

Bu fark istatistiksel olarak da önemli bulunmuştur. Çok başarılı erkek çocuklarda uyumlu ve uyumsuz olma oranları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Her iki cinsiyet için, uyumsuz öğrencilerde başarısızlık oranı yüksektir. Ancak bu bölüme düşen denek sayısının az oluşu nedeniyle aradaki fark istatistiksel olarak önemli bulunmamıştır: (Tablo I).

Araştırmaya alınan 120 çocuktan; 17 çocukta enuresis, 3 çocukta tik, 2 çocukta kekemelik, 2 çocukta uyku sorunu, 1

Tablo I:	UYUMLU				UYUMSUZ			
	KIZ		ERKEK		KIZ		ERKEK	
Okul Başarısı	N	%	N	%	N	%	N	%
Zayıf	0	0	3	7	2	15	4	15
Orta	11	28	6	15	5	38	5	19
İyi	13	32	19	46	5	38	7	27
Pekiyi	16	40	13	32	1	7	9	34
Bilmiyor	0	0	0	0	0	0	1	4
TOPLAM	40		41		13		26	

toplum ve hekim

çocukta tırnak yeme saptandı. Buna göre, çocukların % 21'inde ruhsal belirtiler olduğu anneleri tarafından ileri sürülmekteydi.

Uyumlu ve uyumsuz çocuklar arasında önemli farkların görüldüğü özellikler araştırılmış ve bu özellikler uyumsuz çocuklarda istatistiksel olarak önemli derecede yüksek bulunmuştur. (Tablo 2).

TABLO: 2 SORU FORMUNUN UYUMLU VE UYUMSUZ ÇOCUKLAR ARASINDA ÖNEMLİ FARK VEREN ÖZELLİKLERİN AĞIRLIKLI PUAN ORTALAMALARI

	Uyumlu	Uyumsuz
1. Korkaklık ve ürkeklik	.49	1.000
2. Sınırlılık	.83	2.05
3. Kardeş kıskançlığı	.47	1.26
4. İnatçılık	.36	1.03
5. Yalan söyleme	.06	.38
6. Ana-babaya karşı gelme	.21	.41
7. Yaramazlık	.14	.95
8. Arkadaşları ile geçimsizlik	.07	.21
9. Okula isteksiz gitme	.06	.33
10. Öfke nöbetleri	.14	.74
11. Cezadan etkilenmeme	.06	.33
12. Güvensiz ve çekingen	.32	.67
13. Kavgacı ve dövüşken	.07	.62

Ankara ilini içeren, bu alanda daha önce yapılmış araştırmalar incelendiğinde, tüm uyumsuzluk oranı, Ankara'nın çevre köylerinden Yuva köyünde % 27, Yaprıcak ve Alcı'da % 36.5, Ergazi'de % 25, Orta ve Başbereket'te % 35.5, Ankara ili Maltepe İlkokulunda % 27.4 ve Samanlık Bağlarında % 31.4 olarak bulunmuştur. Araştırmamız sonucu saptadığımız % 33'lük uyumsuzluk oranı, bu alanda yapılan diğer araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Bütün bu çaişmelerden elde edilen veriler, toplumumuzda, ilkokul çağı çocuklarında uyumsuzluk oranının oldukça yüksek olduğunu vurgulamaktadır.

Anneler tarafından doldurulan formlarda, 'çocuğunuzun sizi en çok kaygılandıran sorunu' sorusuna verilen yanıtların dökümü yapıldığında, bunların, 7 farklı alt grupta toplandıkları görülmüştür. Sayısal yoğunluğa göre bu yanıtlar sırasıyla:

- 'Korkaklık, çekingenlik, içe kapanıklık, neşesizlik, güvensizlik'le ilgili kaygılar.
- 'Çocuklardaki çeşitli bedensel yakınmalar'a ilişkin kaygılar.
- 'Okul durumu' ile ilgili kaygılar. (Derse karşı ilgisizlik, ders çalışmama, başarısızlık, unutkanlık)
- 'Sinirlilik, geçimsizlik, söz tutmama, huysuzluk'la ilgili kaygılar.
- 'Çocuklardaki ruhsal kökenli belirtilere (Enürezis nocturna, kekemelik, tırnak yeme, parmak emme, uyku sorunu)' ilişkin kaygılar.
- 'Kardeş kıskançlığı'na ilişkin kaygılar.
- Diğerleri.

Yine, anneler tarafından doldurulan formlarda 'çocuğunuzun olumlu yönleri' sorusuna verilen yanıtların dökümü yapılarak, bu yanıtlar nitelik ve içeriklerine göre 5 ana başlık altında birleştirildi.

a- Aileye bağlılık (Sözden çıkmama, söz dinleme, ailenin işini yüklenme ya da aileye katkıda bulunma)

Örnekler:

- Sözümü tutar, ikiletmez.
- Buyurduğumuz işi yapar.
- Hizmete buyururuz gider, anlayışlıdır.
- Ağır, dur dediğim zaman durduğu için severim.

b- Çocuğun kişiliğine ilişkin bireysel olumlu özellikler

- Küsmez, kinci değildir.
- Yüzü güleçtir, o tarafını severiz.
- Titizliği, temizliğe çok düşer.

c- 'Toplumsallaşma ve sosyal uyum'a ilişkin olumlu özellikler (Arkadaşlık kurma, paylaşma, ahlaklılık, sorumluluk)

- Arkadaşları ile iyi geçinir.
- Ahlakı çok dürüsttür, hazineye at içinden hiçbirşey almaz.
- Sorumludur.

- Arkadaşları ve komşuları tarafından sevilir.

d- Çocuğu tümüyle olumlu bulma

- Her huyu iyi.

- Her yönünü seviyorum
 - Her huyunu beğenirim
 e- Okula bağlılık (Dersini kendi kendine çalışma, okula karşı isteklilik, çalışkanlık)
 - Dersini ben uyardıktan yapar.
 - Derslerine düşkün.
 - Okula severek gider.
 'Çocuğunuzun olumlu yönleri' sorusuna verilen yanıtların sayısal dökümü yapıldığında, ilk sırayı 'aileye bağlılık'la ilgili yanıtların aldığı dikkati çekti. Daha sonra sayısal yoğunluklarına göre, 'çocuğun kişiliğine ilişkin, bireysel olumlu özellikler', 'toplumsallaşma ve sosyal uyuma ilişkin olumlu özellikler', 'çocuğu tümüyle uyumlu bulma' ve 'okula bağlılık' ağırlık kazanan nitelikler olarak sıralandılar.

Çocuklarının, olumlu ve kaygı verici yönleri konusundaki yanıtları, annelerin, çocukları ile ilgili beklentilerini ve içinde buldukları toplum kesiminin çocuk yetiştirme biçimini sergilemektedir.

Sözden çıkmama, ailenin işini üstlenme ya da aileye katkıda bulunma, annelerin, çocuklarında en fazla ağırlık verdikleri olumlu yönler olarak dikkati çekerken; bu özelliklerin, aynı zamanda annelerin, çocukları ile ilgili bağımlılık, baş eğme, aileyi sürdürme ve aileye destek olma beklentilerini yansıttıkları belirlenmiştir.

Çocuklarda, anneleri en fazla kaygılandıran yönler, çekingenlik, içe kapanıklık, sessizlik ve güvensizlik olarak yoğunlaşmasına karşın, beklentiler hep bağlı olma, söz dinleme, sözden çıkmama, buyrulana yapma doğrultusunda odaklaşmıştır.

Burada, çocuğun kişilik gelişmesi ya da ruhsal uyumu açısından kaygı verici olarak nitelendirilen özelliklerle, annelerin beklentileri arasındaki ikilem dikkat çekmektedir.

Çocuğun bireysel özellikleri, teker teker ele alındığında, titiz, düzenli, temiz olmanın, annelerce, olumlu nitelikler arasında vurgulanması ilginç bir bulgudur. Bu yaş çocukları için, temizliğe aşırı düşkünlük, titizlik bir ruhsal uyumsuzluk belirtisi, en azından bir kaygı belirtisi sayılmasına karşın, yalnızca tek bir anne çocuğundaki aşırı titizliği kaygı verici bir durum, bir sorun olarak görmektedir.

Toplumsallaşma ve sosyal uyuma ilişkin olumlu özellikler, kapsamlı olarak, özerklik, dışa dönüklük ve bağımsızlık kazanma yönelimini yansıtmaktadırlar. Annelerce belirtilen diğer olumlu özellikler yanında, fazla ağırlık taşıyamamaları, incelenen toplum kesimindeki annelerde, henüz bu beklentiden kaynaklanan bir yetiştirme biçiminin yerleşmediğini ortaya koymaktadır.

Toplumumuzda, çocuğun aile içindeki eğitimi ve bu eğitim için başvurulan yollar, tutumlar ve davranışlar, büyük çapta geleneklerin etkisini taşımaktadır.

Bu geleneksel tutum, araştırmamızın sonuçlarında da açıkça saptanabilen, çocukların girişimini ve yeteneklerini engelleyici, çevresiyle kuracağı sağlıklı ilişkileri kısıtlayıcı, onlara yumuşak

huyulmanın ötesinde başeğici ve edilgen bir kişilik yapısı kazandıracak nitelikte bir tutumdur. Çocuklarda görülen ruhsal uyumsuzlukların, değerler arası bocalamaların, bu tür bir aile eğitiminden büyük ölçüde kaynaklanabileceği bilinmektedir.

İlkokul çağı çocuklarında, ruhsal uyumsuzluk oranının oldukça yüksek bulunduğunu belirleyen sonuçlar, toplumumuzda, çocuk ruh sağlığında, sosyo-kültürel etmenler, geleneksel çocuk yetiştirme biçimleri ve koruyucu hekimlik konularının yeniden gözden geçirilmesi bakımından önem taşır. İlkokul çağı gibi, erken gelişim döneminde saptanacak olan ruhsal uyumsuzlukların tanısı ve nedenlerine yönelik, birbiriyle bağıntılı çalışmaların planlanması, sağlıklı bir çocuk ve erişkin toplumu oluşturulmasının temel gereklerindedir.

KAYNAKLAR:

- 1- GRUENBERG, E.M., TURNS, D.M.: *Epidemiology, in Comprehensive Textbook of Psychiatry* (Eds. Freedman, A.M., Kaplan, H.I., Sadock, B.J.), Williams and Wilkins Company, Baltimore, U.S.A., 398-413. (1975)
- 2- LOOFF, D.: *Sociocultural factors in etiology, in Basic Handbook of Child Psychiatry vol. LL.* (Ed. Noshpitz, J.D.), Basic Books, Inc., Publishers, New York., 87-99. (1979)
- 3- ÖRNEK, S.V.: *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk, T.İş Bankası Kültür Yayınları, Saim Toraman Matbaası, Ankara.* (1979)
- 4- ÖZTÜRK, M. O.: *Toplumsal çocuk yetiştirme tarzları ve kişilik gelişmesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 8-2, 65-86.* (1965)
- 5- SAVAŞIR, Y.: *Türk toplumunun araştırma yapılan geleneksel ve sosyal değişime uğramış kesimlerinde psikiyatrik belirtilerin dağılımı ile ilgili bir araştırma denemesi, VII. Milli Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Ankara, 335-346.* (1972)
- 6- SONUVAR, B., YALIN, A.: *Geçiş toplumundaki ilkökul çocuklarında ruhsal uyumsuzluk ve görülme sıklığı, IX. Milli Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları, İstanbul.* (1973)
- 7- SONUVAR, B., YÖRÜKOĞLU, A., ÜÇER, Ü.: *Bir başkent ilkökulunda çocuklarda saptanan ruhsal belirtiler ve ruhsal uyumsuzluk prevalansı, VIII. Milli Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi, İzmir.* (1972)
- 8- ÜNAL, M.: *Ruh Hastalıklarının Yaygınlığı Ve Sosyo-Ekonomik Olgularla ilişkisi, Doçentlik Tezi, H.Ü. Tıp Fak. Psikiyatri Bilim Dalı, Ankara.* (1979)
- 9- YÖRÜKOĞLU, A.: *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.* (1983)
- 10- YÖRÜKOĞLU, A., ÖNEN, Z., GÜLEÇ, C.: *Köyde ilkökul çocuklarında ruhsal belirtiler ve ruhsal uyumsuzluk prevalansı (1-2), VII. Milli Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Ankara.* (1972)